

Liliana Węgrzyn-Odzioba
UMCS w Lublinie
lilianaol@wp.pl

Wybrane programy wymiany uczniów i studentów w państwach Grupy Wyszehradzkiej

Selected youth exchange programs in the Visegrad Group countries

Streszczenie:

W 1991 roku powstało nieformalne forum obejmujące Polskę, Węgry i Czechosłowację określane jako Grupa Wyszehradzka. W roku 2000 utworzono jedyną formalną strukturę Grupy Wyszehradzkiej – Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, którego celem jest finansowe wspieranie inicjatyw dotyczących współpracy kulturalnej, wymiany naukowej, badań naukowych i współpracy w dziedzinie edukacji, wymiany młodzieży, współpracy przygranicznej oraz turystyki. Zarówno ta, jak i inne inicjatywy niewątpliwie pozostają w cieniu kolejnych edycji unijnego programu ERASMUS, tym niemniej warto analizując rozwój współpracy i wymiany młodzieży w ramach Grupy Wyszehradzkiej pamiętać o innych projektach, które wzmacniają ten obszar (Fundusz Królowej Jadwigi, Comenius, Europa dla Obywateli). W artykule podjęte zostaną zatem wątki dotyczące znaczenia programów wymiany młodzieży na szczeblu ogólnoeuropejskim w odniesieniu do państw V4, ze szczególnym uwypukleniem udziału w tych programach Polski. Podjęta zostanie próba uchwycenia specyfiki tej współpracy i analiza możliwości wzmocnienia działań podejmowanych na rzecz zbliżenia na płaszczyźnie kulturalnej i edukacyjnej.

Słowa kluczowe: Erasmus, Comenius, wymiany studenckie

Summary:

Year 1991 brought a new, informal, forum onto political arena, the Visegrad Group, encompassing Poland, Hungary and Czechoslovakia. Activities in this field paved the way to create new original solutions, resulting in International Visegrad Fund created in 2000, the only formal structure of Visegrad. The main aims of International Visegrad Fund are to provide financial support of common cultural, scientific and educational projects, youth exchanges, cross-border projects and tourism promotion. This initiative, but also other programs, undoubtedly remain in the shadow of the next edition of ERASMUS program. However, the development of cooperation and youth exchange within the Visegrad Group within other projects, including Queen Jadwiga Fund, Comenius, Europe for Citizens are also worth mentioning. Therefore, this article will analyze in detail the meaning of youth exchange programs at European level with regard to V4 countries, with particular emphasis on Poland. Moreover, this study will explore the specificity of this collaboration and the possibility of strengthening actions aiming at closer collaboration in the area of culture and education.

Keywords: Erasmus, Comenius, Students mobility

1. Wstęp

Przemiany ustrojowo-społeczne w państwach Europy Środkowo – Wschodniej rozerwały dotychczasowe więzi łączące państwa Układu Warszawskiego, ale nie zaniechano współpracy w ramach regionu wprowadzając ją na nowe tory. W 1991 roku powstało nieformalne forum obejmujące Polskę, Węgry i Czechosłowację określane jako Grupa Wyszehradzka (V4)¹. Gremium to w początkowym okresie skupiało się na kwestiach współpracy i integracji państw regionu z NATO i strukturami europejskimi. Pomimo częstych deklaracji dotyczących kooperacji i wzajemnego wspierania się w realizacji celów wyraźnie było widać, że politycy tych państw nie mówią jednym głosem i brak jest wypracowanych wspólnych stanowisk w odniesieniu do środowiska międzynarodowego. Również na płaszczyźnie relacji społecznych wyraźnie zaznaczał się rozdźwięk między deklaracjami polityków a zainteresowaniem obywateli tą problematyką. Tym niemniej poprzez udział w procesach integracji ze strukturami europejskimi pojawiły się w dyskusjach na forum Grupy Wyszehradzkiej wątki związane z wykorzystaniem wypracowanej w ramach Unii Europejskiej współpracy na płaszczyźnie kulturalnej i edukacyjnej. Poprzez aktywizację na tym polu zaczęto budować oryginalne rozwiązania wiążące państwa tego regionu i tak w roku 2000 utworzono jedyną formalną strukturę Grupy Wyszehradzkiej – Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, którego celem jest finansowe wspieranie inicjatyw dotyczących współpracy kulturalnej, wymiany naukowej, badań naukowych i współpracy w dziedzinie edukacji, wymiany młodzieży; współpracy przygranicznej oraz turystyki. Zarówno ta, jak i inne inicjatywy niewątpliwie pozostają w cieniu kolejnych edycji unijnego programu ERASMUS, tym niemniej warto analizując rozwój współpracy i wymiany młodzieży w ramach Grupy Wyszehradzkiej pamiętać o innych projektach, które wzmacniają ten obszar.

W artykule podjęte zostaną zatem wątki dotyczące znaczenia programów wymiany młodzieży na szczeblu ogólnoeuropejskim w odniesieniu do państw V4, a także wybrane inne programy których celem jest integracja społeczna w omawianym regionie. W sposób szczególny zostanie uwypuklony udział Polski w różnych inicjatywach ponieważ jest ona bardzo aktywnym uczestnikiem programów o profilu edukacyjno-kulturalnym. Podjęta zostanie próba uchwycenia specyfiki tej współpracy oraz analizy możliwości wzmocnienia działań podejmowanych na rzecz zbliżenia na tej płaszczyźnie. Przy omawianiu tematyki wymiany młodzieży nie można zapomnieć również o inicjatywach związanych z rozwojem współpracy na szczeblach samorządu terytorialnego, w których wymiana młodzieży nie jest co prawda traktowana jako pierwszoplanowa, ale funkcjonuje na wszystkich poziomach nauczania.

¹ Od 1 stycznia 1993 roku w związku z rozpadem Czechosłowacji oddzielnie na Czechy i Słowację.

Specyficzne formy tej wymiany połączone z goszczeniem obcokrajowców w domach osób uczestniczących w wymianach tworzyły podstawy dla wprowadzania kompetencji międzykulturowych na poziomie społeczności lokalnych.

Rozwój projektów o charakterze kulturalnym i edukacyjnym związanych między innymi z wymianą młodzieży może być wpisany w szerszy kontekst przemian społecznych w regionie środkowoeuropejskim. Do nowych wątków należy problem migracji, zarówno w odniesieniu do migrujących obywateli własnych państw, jak i przybyszów z często odległych kulturowo regionów. Związana z tym problematyka rozwijana jest również w systemach edukacyjnych poszczególnych państw Grupy Wyszehradzkiej jako edukacja międzykulturowa. Kolejnym tematem jest wątek związany z tożsamością narodową/regionalną, a w kontekście integracji w ramach Unii Europejskiej tożsamością europejską w zderzeniu z odradzającymi się również w państwach Grupy Wyszehradzkiej tendencjami nacjonalistycznymi². W intencji decydentów unijnych możliwości poznania i otwarcia społeczeństw stanowią wartość uwzględnioną chociażby w stwierdzeniu „zjednoczona w różnorodności”.

Do lat dziewięćdziesiątych XX wieku w państwach Grupy Wyszehradzkiej migranci byli zjawiskiem marginalnym. Nawet po akcesji do Unii Europejskiej Polska, obok Rumunii, Bułgarii, Litwy i Łotwy, jest państwem o niewielkim odsetku imigracyjnym. Według danych Eurostatu za rok 2010 zarówno w Polsce, jak i na Słowacji, żyło poniżej 2% obcokrajowców³. W państwach Europy Zachodniej po II wojnie światowej, a zwłaszcza od przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku problem migrantów narastał i w związku z tym rozwinęto w wielu państwach różne programy mające na celu poradzenie sobie ze wzrastającym multikulturalizmem społeczeństw. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej zostały wrzucone na głęboką wodę „wielokulturowości” i musiały podjąć próby radzenia sobie z rzeczywistością niejako *ad hoc*. Poprzez programy w których istotą jest mobilność młodzieży rozwijają się również kompetencje międzykulturowe mające kluczowe znaczenie dla rozwoju współczesnych stosunków w Europie oraz utrzymania jedności europejskiej. Dlatego udział obywateli państw V4 w tego typu inicjaty-

² Więcej na temat powiązań między rozwijaniem programu Erasmus a tematyką tożsamości europejskiej, K. Mitchell, *Student mobility and European Identity: Erasmus Study as a civic experience?*, “Journal of Contemporary European Research”, 2012 vol. 8, issue 4.
<http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/viewFile/473/369>, [odczyt: 25.11.2014].

³ W niniejszej pracy wykorzystano materiały opublikowane w artykule autorki: *Nowa wielokulturowość w państwach Europy Środkowo-Wschodniej jako wyzwanie dla edukacji międzykulturowej (na przykładzie Polski)*, w: *Europa Środkowa i Wschodnia w procesie transformacji i integracji. Wymiar społeczny*, red. H. Chałupczak, M. Pietraś, E. Pogorzała, Zamość 2013, s. 465 – 481 oraz *Współpraca partnerska miast i gmin. Świdnik – Aalten – Svidnik*, w: *Miasta, aglomeracje, metropolie w nurcie globalnych przemian*, red. K. Kuć- Czajkowska, M. Sidor, Lublin 2014, s. 241 – 257.

wach, obok niewątpliwych korzyści związanych z rozwojem kompetencji językowych oraz możliwości poznania najnowocześniejszych technologii i uczestniczenia w innowacyjnych projektach badawczych, stwarza warunki do kształtowania nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego.

2. Mobilność na poziomie akademickim

W przypadku Polski należy zwrócić uwagę na zwiększający się każdego roku odsetek młodych obcokrajowców podejmujących naukę na uczelniach wyższych. Obecność, niekiedy krótkotrwała przedstawicieli innych nacji prowadzi do konkluzji, że rozwój kompetencji międzykulturowych i przygotowanie społeczeństwa na odbiór takich osób jest konieczny⁴. W roku akademickim 2013/2014 ich liczba wyniosła 36 tysięcy, wobec 6,6 tysięcy osób w roku 2000/2001, czy 4,3 tysięcy w roku akademickim 1990/1991. Najwięcej cudzoziemców studiowało na uniwersytetach – 8,8 tysięcy osób i na uniwersytetach medycznych – 5,4 tysięcy osób. Największym powodzeniem wśród studentów cudzoziemców cieszyły się kierunki ekonomiczne i administracyjne – 9,7 tys. osób, medyczne – 6,8 tys., społeczne – 4,5 tys., humanistyczne – 2,8 tys.⁵ Najliczniejszą grupę cudzoziemców studiujących w Polsce stanowili studenci z Europy – łącznie 29,2 tys. osób (81,1%), w tym głównie z Ukrainy – 15,1 tys. (42,0%) i Białorusi – 3,7 tys. (10,3%)⁶.

Obcokrajowców studiujących w Polsce można podzielić na kilka kategorii. Są to:

- osoby pochodzenia polskiego podejmujące studia w Polsce (głównie z państw dawnego ZSRR, Stanów Zjednoczonych⁷),

⁴ Na Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej studiuje obecnie duża grupa studentów pochodzenia ukraińskiego. Na poziomie publicystycznym rozpoczęto niedawno dyskusję dotyczącą antagonizmów między studentami polskimi a ukraińskimi. Zob.:

http://lublin.gazeta.pl/lublin/1,48724,17079687,_W_pogoni_za_studentem_uczelnie_troche_sie_pozapominaly_.html#LokLubTxt, [odczyt: 5.12.2014].

⁵ Por.: *Szkoły wyższe i ich finanse 2014*, Warszawa 2015, s. 117, stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/.../2/.../szkoły_wyzsze.pdf, <http://www.studenckamarka.pl/serwis.php?s=73&pok=2060>, [odczyt: 31.01.2016].

⁶ Tamże.

⁷ Tematykę tą podejmowali w ostatnich latach: O. i J. Gorbaniukowie, *Świadomość narodowa młodzieży polskiego pochodzenia z byłego ZSRR studiującej w Polsce*, Lublin, 2002; *Mniejszość polska na rozdrożu. Studenci i absolwenci uczelni polskich pochodzący z Litwy, Białorusi i Ukrainy*, red. R. Wyszyński, Warszawa 2005, E. Nowicka, S. Łobodziński, *Gość w dom. Studenci z krajów Trzeciego w Polsce*, Warszawa 1993, G. Zarzycka, *Dyskurs prasowy o cudzoziemcach. Na podstawie tekstów o łódzkiej Wieży Babel i osobach czarnoskórych*, Łódź 2006, C. Żołędowski, *Studenci zagraniczni w Polsce. Motywy przyjazdu, ocena pobytu, plany na przyszłość*, Warszawa 2010, M. Gońda, *Cudzoziemcy polskiego pochodzenia podejmujący studia w Polsce. „Powrót do macierzy” czy pragmatyczny wybór*, Warszawa 2012.

- osoby uczestniczące w programie Erasmus i innych programach edukacyjnych, których pobyt jest krótki (jeden lub dwa semestry),
- grupy studentów pochodzących z państw Europy Wschodniej (głównie z Białorusi i Ukrainy, z powodów politycznych, z nadzieją na możliwość pozostania lub przeniesienia się do Europy Zachodniej),
- osoby z państw Europy Zachodniej lub spoza Europy które przyjechały na studia do Polski z innych względów (np. zarówno Skandynawowie, jak i Hindusi wybierają polskie uczelnie medyczne).

2.1. Erasmus

Program Erasmus w ramach państw Wspólnot Europejskich funkcjonował od 1987 roku, natomiast Polska uczestniczy w nim od roku akademickiego 1998/1999⁸. W latach 1995-2006 Erasmus wchodził w skład wspólnotowego programu Socrates, od roku akademickiego 2007/2008 był częścią programu „Uczenie się przez całe życie” (*LLP – the Lifelong Learning Programme*)⁹, przewidzianego na lata 2007–2013¹⁰. Od 1 stycznia 2014 roku program ten został zastąpiony programem Erasmus+ z perspektywą budżetową na lata 2014- 2020¹¹. Program przygotowany jest dla uczelni, studentów i pracowników, a od niedawna również przedsiębiorstw¹².

⁸ W 1974 roku miało miejsce spotkanie przedstawicieli Stowarzyszenia Uniwersytetów Europejskich z rektorami wybranych uczelni z państwa Europy Środkowej i Wschodniej. Ze strony polskiej reprezentowany był Uniwersytet Warszawski. Pojawiła się propozycja, aby pod egidą UNESCO rozwijać program wymiany studentów z państwami bloku wschodniego. Program ten nie został uruchomiony, *Erasmus w Polsce, Polska w Erasmusie*, red. M. Członkowska- Naumiuk, A. Samel, Warszawa 2012, s. 21.

⁹ W skład tego programu wchodziły również jego programy sektorowe – Erasmus, Leonardo da Vinci, Comenius i Grundtvig), akcję Jean Monnet, program „Młodzież w działaniu” oraz pięć innych programów (m.in. Erasmus Mundus i Tempus).

¹⁰ Historia programu Erasmus opisana jest między innymi w pracy *Erasmus w Polsce, Polska w Erasmusie*, znajdują się tam między innymi fragmenty wspomnień Sofii Corradi, włoska specjalistka w dziedzinie edukacji i od lat sześćdziesiątych inicjatorka rozwijania współpracy w tej dziedzinie. <http://www.erasmus.org.pl/sites/erasmus.org.pl/files/publikacje/Erasmus%20w%20Polsce,%20Polska%20w%20Erasmusie.%20Publikacja%20wydana%20z%20okazji%2025-lecia%20programu.pdf>, [odczyt: 30.11.2014].

¹¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1288/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. ustanawiające „Erasmus+”: unijny program na rzecz kształcenia, szkolenia, młodzieży i sportu, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0050:0073:PL:PDF>, [odczyt: 16.02.2016].

¹² 28 państw Unii Europejskiej, 3 państwa Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Islandia, Lichtenstein, Norwegia, Szwajcaria i jako państwo kandydujące Turcja oraz wiele innych państw tak zwanych partnerskich których udział jest związany ze spełnieniem określonych kryteriów, <http://erasmusplus.org.pl/o-programie/uczestnicy-programu/>, [odczyt: 12.02.2016].

Z jego stypendiów skorzystało do końca 2013 roku około 3 milionów studentów a prognozuje się, że do 2020 roku liczba ta zwiększy się o kolejny milion. Jego najbardziej widocznym efektem jest wymiana studentów i pracowników realizowana w systemie wymiany okresowej od trzech miesięcy do roku na studia w zagranicznej uczelni lub na praktykę w zagranicznym przedsiębiorstwie, instytucji lub organizacji. Ogółem w roku 2013/14 ponad 4900 uczelni europejskich było zaangażowanych w ten program. Jednocześnie szacuje się, że do 2020 roku 20% wszystkich osób kończących studia w ramach Europejskiego Obszaru Edukacyjnego będzie miało za sobą studia za granicą¹³.

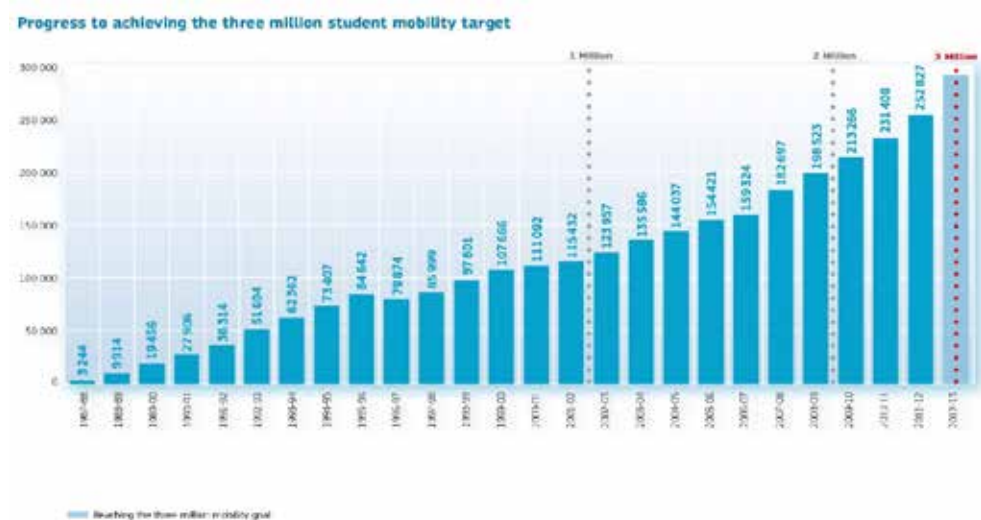
Głównym celem programu jest zmniejszenie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę do poziomu poniżej 10% i zwiększenie odsetka osób z wyższym wykształceniem do co najmniej 40% do 2020 roku¹⁴. W dziedzinie szkolnictwa wyższego w ramach programu Erasmus+ wspierane są następujące główne akcje ukierunkowane na współpracę z krajami partnerskimi: międzynarodowa mobilność poszczególnych osób w celu uzyskania punktów zaliczeniowych oraz wspólne studia magisterskie Erasmus Mundus (w ramach Akcji 1) promujące mobilność osób uczących się i kadry z krajów partnerskich i wyjazdy do tych krajów; projekty z zakresu budowania potencjału w szkolnictwie wyższym (w ramach Akcji 2) promujące współpracę i partnerstwa, które mają wpływ na modernizację i umiędzynarodowienie instytucji i systemów szkolnictwa wyższego w krajach partnerskich, ze szczególnym uwzględnieniem państw partnerskich sąsiadujących z UE; wsparcie dialogu politycznego (w ramach Akcji 3) za pośrednictwem sieci ekspertów do spraw reformy szkolnictwa wyższego w krajach partnerskich sąsiadujących z UE, międzynarodowego stowarzyszenia absolwentów, dialogu politycznego z państwami partnerskimi oraz międzynarodowych imprez mających na celu zwiększanie atrakcyjności i promocję; działania „Jean Monnet” mające na celu inspirowanie nauczania, badań i dyskusji w dziedzinie studiów dotyczących Unii Europejskiej na całym świecie¹⁵.

¹³ Komisja Europejska, *On the way to ERASMUS+. A Statistical Overview of the ERASMUS Programme in 2011-12*, s. 8, http://ec.europa.eu/education/library/reports/erasmus1112_en.pdf, [odczyt: 28.11.2014].

¹⁴ Erasmus+, przewodnik po programie, http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/documents/erasmus-plus-programme-guide_pl.pdf, [odczyt: 16.02.2016].

¹⁵ *Erasmus+, przewodnik...*, s. 10.

Wykres nr 1. Ogólna liczba studentów uczestniczących w programie Erasmus w latach 1987/88 – 2012/13.

Źródło: European Commission, *Erasmus programme in 2011-12: the figures explained*, Brussels, 8 July 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-647_en.htm, [odczyt: 28.11.2014].

W roku 2012/13 Polska (16221 osób) i Czechy (7299 osób) znalazły się odpowiednio na 5 i 10 miejscu w Unii Europejskiej pod względem liczby studentów wysyłanych na granicę¹⁶. Do Polski przyjechało w 2013 roku 10772 studentów co daje siódmą pozycję wśród państw Unii Europejskiej pod względem liczby przyjęć obcych studentów¹⁷. W ramach publikacji *Erasmus w Polsce, Polska w Erasmusie. 25 lat Erasmusu w Polsce* zwrócono uwagę, że w ramach wymiany do państw z którymi rozpoczęto formalną współpracę po 2004 roku najwięcej wyjazdów zanotowano do Czech (2661 osób), Słowacji (1183), Węgier (1083). Na przestrzeni lat 1998/99–2012/13 Polskę wybrało 1262 studentów z Czech i jest to ogółem najliczniejsza grupa wśród państw V4, natomiast w roku 2012/13 do Polski przyjechało 240 studentów ze Słowacji i 212 z Węgier, co daje odpowiednio wynik 7 i 8. W latach 1998- 2014 na kursach EILC (Erasmus Intensive Language Courses) na 3333 studentów z zagranicy języka polskiego uczyło się 93 Węgrów, 89 Czechów i 75 Słowaków. Niestety widać jest, że w ramach programu Erasmus zainteresowanie studentów z państw Grupy Wyszehradzkiej koncentrują się na państwach tak zwanej „starej Unii”.

¹⁶ Hiszpania, Francja, Niemcy i Włochy to państwa przodujące w tych statystykach, http://www.erasmus.org.pl/sites/erasmus.org.pl/files/Erasmus_statystyki_07-2014_1.pdf, [odczyt: 1.12.2014].

¹⁷ Tamże.

Tabela nr 1. Mobilność w programie Erasmus – przyjazdy studentów i pracowników uczelni do Polski według państw przybycia w latach 1998-2012.

Przyjazdy studentów z poszczególnych krajów do Polski w ramach programu Erasmus																
		1998/99	1999/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	Ogółem
Austria	AT	1	7	9	13	24	22	52	53	73	75	71	61	56	48	565
Belgia	BE	22	26	27	44	53	69	104	89	111	72	97	98	99	105	1016
Bulgaria	BG	-	-	-	-	-	-	13	34	39	59	72	97	100	104	526
Chorwacja	HR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	16	51	62
Cypr	CY	-	-	-	-	-	-	0	0	0	1	0	0	1	7	9
Czechy	CZ	-	-	-	-	-	-	49	136	147	144	156	144	153	168	1095
Dania	DK	6	5	11	7	13	12	25	16	23	33	22	36	39	37	265
Estonia	EE	-	-	-	-	-	-	2	8	5	12	5	10	11	11	64
Finia	FI	14	30	42	47	46	60	75	62	58	69	61	41	62	54	721
Francja	FR	41	92	98	95	201	314	376	459	514	571	594	656	752	743	5508
Grecja	GR	0	8	8	14	22	14	26	43	31	22	55	69	61	116	529
Hiszpania	ES	12	30	78	60	123	176	246	345	471	675	660	1 312	1 910	2 455	8813
Holandia	NL	16	21	27	26	25	21	62	71	56	55	51	65	63	66	667
Irlandia	IE	0	4	0	6	1	10	6	12	15	23	11	12	14	20	134
Islandia	IS	-	-	-	-	-	-	1	0	0	0	0	4	2	1	8
Lichtenstein	LI	-	-	-	-	-	-	0	0	2	0	0	0	0	0	2
Litwa	LT	-	-	-	-	-	-	42	84	111	118	117	146	178	146	942
Luksemburg	LU	0	1	0	0	1	1	2	1	0	1	0	4	2	1	14
Łotwa	LV	-	-	-	-	-	-	14	25	41	36	45	62	60	114	419
Malta	MT	-	-	-	-	-	-	0	0	1	3	4	3	0	4	15
Niemcy	DE	51	119	153	193	219	365	566	652	669	649	654	676	754	829	6579
Norwegia	NO	-	-	-	-	-	-	19	10	20	14	12	11	15	18	119
Portugalia	PT	5	22	39	62	61	125	194	269	306	399	436	520	665	756	3679
Rumunia	RO	-	-	-	-	-	-	10	35	49	57	66	61	130	131	558
Słowacja	SK	-	-	-	-	-	-	31	59	61	63	95	110	113	166	738
Słowenia	SI	-	-	-	-	-	-	17	21	54	47	52	39	35	50	315
Szwajcaria	CH	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	19
Szwecja	SE	7	24	21	19	24	24	41	35	47	28	32	37	27	26	304
Turcja	TR	-	-	-	-	-	-	72	224	434	770	691	1 156	1 511	1 965	7023
Węgry	HU	-	-	-	-	-	-	17	34	51	60	68	124	145	167	706
Wielka Brytania	UK	34	44	31	46	40	42	56	55	53	69	70	80	84	75	779
Włochy	IT	11	33	70	96	123	174	212	232	269	279	307	363	455	455	3061
Ogółem (Total)		228	466	614	750	996	1 459	2 332	3 063	3 738	4 446	4 923	6 076	7 583	8 972	45 624
od 2007/08 przyjazdy na studia i na praktyki łącznie																

Źródło: Strona programu Erasmus, <http://www.erasmus.org.pl/odnosniki-podstawowe/statystyki>, [odczyt: 23.09.2013].

Tabela 2. Mobilność w programie Erasmus – przyjazdy studentów i pracowników uczelni do Polski w latach 1998–2014.

Lata	Liczba polskich uczelni posiadających Kartę Uczelni Erasmus	Liczba polskich studentów, którzy wyjechali na stypendium*	Liczba zagranicznych studentów, którzy przyjechali na stypendium do Polski*	Liczba wyjazdów pracowników uczelni z Polski w celu prowadzenia zajęć/ na szkolenia	Liczba przyjazdów pracowników zagranicznych uczelni w celu prowadzenia zajęć/ na szkolenia
1998/1999	46	1426	220	359 / -	b.d.
1999/2000	74	2813	466	605 / -	b.d.
2000/2001	98	3691	614	678 / -	488 / -
2001/2002	98	4322	750	800 / -	573 / -
2002/2003	120	5419	996	884 / -	640 / -
2003/2004	151	6278	1459	946 / -	749 / -
2004/2005	187	8388	2332	1394 / -	1026 / -
2005/2006	217	9974	3063	1740 / -	1291 / -
2006/2007	240	11219	3730	2030 / -	1406 / -
2007/2008	256	12854*	4446*	2460 / 651	1596 / 155
2008/2009	264	13402	4923	3079/ 1262	1683 / 221
2009/2010	288	14021	6070	2974 / 1476	1819/ 294
2010/2011	302	14234	7583	3381 / 1834	2034 / 342
2011/2012	315	15315	8972	4022 / 2318	2138 / 473
2012/2013	324	16219	10772	4442 / 2800	2371 / 723
2013/2014	331	15517	11693	4388 / 2841	2612 / 946
Suma		155092	68089	34182 / 13182	20426 / 3154

* – od roku akademickiego 2007/08 podane liczby są sumą wyjazdów/przyjazdów studentów na studia i na praktyki

Źródło: Strona programu Erasmus, <http://www.erasmus.org.pl/odnosniki-podstawowe/statystyki>, <http://www.erasmus.org.pl/odnosniki-podstawowe/statystyki>, [odczyt: 20.01.2016].

Skala zainteresowania przyjazdem do Polski ze strony przedstawicieli tak wielu państw, jak i pozytywne relacje z pobytów w Polsce pozwalają mieć nadzieję, że w przyszłości może przełożyć się to na ogólny wzrost zainteresowania rozwijaniem współpracy, ale również przyjazdami turystycznymi. Obecność studentów obcokrajowców, jak również wysoki wskaźnik mobilności studentów polskich, powinna również wpływać na konieczność rozwijania na szczeblu akademickim szerokich działań mających na celu rozwój kompetencji międzykulturowych.

Budżet programu Erasmus+ wynosi 14,7 mld euro. Przewiduje się, że skorzysta z niego ponad 4 miliony ludzi zdobywając doświadczenie zawodowe, studiując, szkoląc się lub odbywając wolontariat za granicą. Przewidziany budżet programu Erasmus+ na rok 2014 wyniósł 1,8 mld euro, w tym 102 mln euro zostało przeznaczone na działanie programu w Polsce¹⁸. Agencja Wykonawcza ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (EACEA) z siedzibą w Brukseli jest organem wykonawczym w stosunku do programu Erasmus+ ale również innych programów z obszaru edukacji i szkoleń, aktywnego obywatelstwa, spraw młodzieży, kultury i polityki audiowizualnej¹⁹.

Sukces i popularność programu Erasmus spowodowały pojawienie się określenia „Pokolenie Erasmusa”²⁰. W związku z obchodami 25-lecia programu wiele autorytetów wypowiadało się na ten temat. Umberto Eco przy tej okazji stwierdził „(...)to właśnie Erasmus stworzył pierwsze pokolenie młodych Europejczyków. Dokonała się tutaj prawdziwa rewolucja seksualna – młody Katalończyk spotyka młodą Flamandkę, zakochują się w sobie, biorą ślub, stają się Europejczykami, ich dzieci też. Wymiana taka – konieczność spędzenia pewnego czasu w innych krajach Unii – powinna być obowiązkowa nie tylko dla studentów, ale i dla taksówkarzy, hydraulików, robotników”²¹. Tym niemniej pojawiają się również głosy krytyczne zwracające uwagę na konieczność wypracowania skuteczniejszych mechanizmów weryfikacji faktycznie realizowanych celów podejmowanych przez uczestników wymiany.

2.1. Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki

Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki (International Visegrad Fund – IVF) został utworzony w 2000 roku przez premierów rządów państw V4 na spotkaniu w Štířín w Czechach. Jest jedyną zinstytucjonalizowaną formą współpracy w ramach Grupy Wyszehradzkiej. W literaturze jest traktowany jako organizacja międzynarodowa z Sekretariatem w Bratysławie. Pracami Funduszu kierują Dyrektor Wykonawczy oraz jego zastępca. Obecnie funkcję Dyrektora Wykonawczego pełni Beata Jaczewska, natomiast jej zastępcą jest György Varga²². Statutowym organem Funduszu jest Rada Ambasadorów (która składa się z ambasadorów państw wyszehradzkich akredy-

¹⁸ <http://erasmusplus.org.pl/o-programie/>, [odczyt: 2.12.2014].

¹⁹ Tamże.

²⁰ Elektroniczna prezentacja wystawy Pokolenie Erasmusa dostępna pod adresem: http://www.erasmus.org.pl/sites/erasmus.org.pl/files/Pokolenie_Erasmusa.pdf, [odczyt: 5.12.2014].

²¹ Broszura wydana z okazji 25-lecia Erasmusa, http://www.eurodesk.pl/sites/eurodesk.pl/files/publication/6942/25_lat_Erasmusa.pdf, [odczyt: 1.12.2014].

²² <http://visegradfund.org/about/ed/>, [odczyt: 2.03.2016]; Od 1 stycznia do 31 grudnia 2012 r. prezydencję w IVF sprawowała Polska.

towanych w państwie mającym przewodnictwo w IVF), oraz Konferencja Ministrów Spraw Zagranicznych V4. Ogólny nadzór nad działaniami IVF należy do kompetencji państw członkowskich. Jako główne zadania Funduszu należy wymienić „budowę wspólnej tożsamości narodów wyszehradzkich, intensyfikację kontaktów pomiędzy społeczeństwami, a także wspieranie współpracy kulturalnej, naukowej, edukacyjnej, artystycznej i turystycznej oraz wymiany młodzieży”²³. IVF prowadzi programy grantowe (tzw. granty małe, standardowe i strategiczne), programy stypendialne, programy adresowane do środowiska artystycznego oraz program grantów uniwersyteckich²⁴. Od 2012 roku realizowany jest również specjalny program skierowany na współpracę z państwami Partnerstwa Wschodniego tzw. V4EaP (Visegrad for Eastern Partnership)²⁵. W 2014 roku budżet obejmował 8 milionów euro²⁶.

Podczas polskiej prezydencji zorganizowano w kwietniu 2013 roku w Sulejówku okrągły stół współpracy młodzieżowej Grupy Wyszehradzkiej. Udział w tym spotkaniu brali przedstawiciele ministerstw do spraw młodzieży, narodowych agencji unijnego programu „Młodzież w działaniu” oraz narodowych rad młodzieżowych wraz z przedstawicielami resortów do spraw młodzieży oraz reprezentantami organizacji młodzieżowych z krajów Partnerstwa Wschodniego²⁷. Swoją działalność na spotkaniu zaprezentowali przedstawiciele Centrum Współpracy SALTO dla państw Europy Wschodniej i Kaukazu oraz EU-CoE Youth Partnership. Przedstawiono również projekt finansowany przez Unię Europejską *The Eastern Partnership Youth Regional Unit*, skierowany do 6 państw Partnerstwa Wschodniego (Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Mołdawia, Ukraina)²⁸.

W ramach grantów Funduszu cztery razy do roku (1 marca, 1 czerwca, 1 września, 1 grudnia) rozpatrywana jest pomoc w postaci tzw. „małych” grantów, których wysokość sięga 6000 euro. Natomiast dwa razy w roku (15 marca i 15 września) Fundusz przyznaje „standardowe” granty, które wynoszą od 6001 euro do 20000–30000 euro.

Rada Ambasadorów dokonując wyboru wniosków przyjmuje następujące kryteria:

- projekt musi być powiązany z działaniami Grupy Wyszehradzkiej i być efektem współpracy partnerów Grupy;

²³ <http://visegradfund.org/about/basic-facts/>, [odczyt: 1.03.2016].

²⁴ <http://visegradfund.org/grants/>, [odczyt: 1.03.2016].

²⁵ <http://visegradfund.org>, [odczyt: 1.03.2016].

²⁶ <http://visegradfund.org/about/>, [odczyt: 23.03.2016].

²⁷ Tamże.

²⁸ http://archiwum.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=4753%3Aokrgy-sto-wspopracy-modzieowej-grupy-wyszehradzkiej-v4-youth-roundtable&catid=106%3Amodzie-i-zagranica-aktualnoci&Itemid=258, [odczyt: 23.12.2015].

- projekt musi mieć aspekt promocyjny i być skierowany do szerokiego kręgu odbiorców;
- projekt ma wspierać integrację państw Grupy Wyszehradzkiej z UE oraz wewnątrz Grupy;
- projekt powinien wspierać inicjatywy lokalne²⁹.

Beneficjentami środków z Funduszu mogą być uniwersytety, ale również uczelnie prywatne, ośrodki naukowe, osoby prywatne i przedsiębiorstwa oraz jednostki samorządowe³⁰.

W 2005 roku podczas zorganizowanej w Warszawie V Konferencji Młodzieży Wyszehradzkiej w związku z obradami na których podniesiono problematykę możliwościach działania organizacji pozarządowych w przestrzeni regionalnej podjęto decyzję o powołaniu „Stowarzyszenia Młodzieży Wyszehradzkiej” – federacji organizacji z Czech, Polski, Węgier i Słowacji. Stowarzyszenie postawiło sobie za cel wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego, kreowanie dialogu i współpracy między państwami regionu, działanie na rzecz rozwoju i edukacji młodzieży³¹. Stowarzyszenie jest jednym z organizatorów International Student Camp. Jest to projekt międzynarodowych obozów studenckich, organizowanych każdego roku w sierpniu na Mazurach. W obozach uczestniczyło dotychczas ponad 200 osób, w tym m.in.: z Niemiec, Austrii, Belgii, Danii, Litwy, Rosji, Ukrainy, Mołdawii, Czech, Słowacji, Węgier, Rumunii, Włoch, Turcji, Serbii, Albanii, Malezji³².

2.3. Fundusz Królowej Jadwigi

Fundusz Królowej Jadwigi jest programem realizowanym od 2000 roku. Do 2014 roku przyznano 870 stypendiów Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego. Środki na jego funkcjonowanie pochodzą od darczyńców instytucjonalnych i prywatnych. Program skierowany jest wspieranie pracowników naukowych oraz doktorów, pochodzących z państw Europy Środkowej i Wschodniej przyjeżdżających do Krakowa. Pobyty stypendialne mogą trwać od 1 do 6 miesięcy, w zależności od przedstawionego projektu naukowego. Pełne stypendium wynosi 1500 zł miesięcznie, każdy stypendysta ma zapewnione zakwaterowanie w dwuosobowym pokoju

²⁹ <http://visegradfund.org>, [odczyt: 1.12.2014].

³⁰ Tamże; statystyki programu dostępne są na stronie: <http://map.visegradfund.org/>, [odczyt: 12.03.2016].

³¹ <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/109290.html>, [odczyt: 12.12.2015].

³² Tamże.

w domu studenckim na koszt Uniwersytetu oraz podstawową opiekę zdrowotną na czas pobytu³³. Na rok akademicki 2015/2016 zakwalifikowano 15 osób.

3. Współpraca w ramach samorządów terytorialnych

W ramach Europy Środkowej i Wschodniej od początku lat dziewięćdziesiątych inicjatywy związane ze współpracą międzynarodową na poziomie samorządów terytorialnych były niezwykle popularne. Polska w 2010 roku miała podpisanych 3508 tego typu porozumień, z czego 2989 z miastami i gminami państw Unii Europejskiej. Najwięcej podpisanych porozumień miała z Niemcami – 1021, następnie z Czechami – 331 i Francją – 278. Słowacja według danych z 2010 roku miała takich partnerstw 699, z czego najwięcej właśnie z Polską – 258, następnie z Węgrami – 229 i Czechami – 101. Czechy na ogólną liczbę 1061 porozumień najwięcej umów miały z Polską – 331, następnie ze Słowacją 153, a z Węgrami zaledwie 16. Z kolei Węgry miały 1704 porozumień, najwięcej z Rumunią – 474, ze Słowacją – 231, z Polską – 191, i jak już wspomniano 16 z Czechami³⁴.

Pod względem ilości zawieranych umów wśród państw Unii Europejskiej Polska zajmuje trzecie miejsce po Francji mającej podpisane 6604 takich porozumień i Niemczech, które mają 6014 umów. Odrębną tematyką jest wartość i znaczenie takich porozumień. W odniesieniu do Polski na pewno widać ich znacznie w latach dziewięćdziesiątych XX w. kiedy to zawierano porozumienia z miastami i gminami państwa Europy Zachodniej. Obok tradycyjnych dla takiej współpracy kontaktów o charakterze kulturalnym i promocyjnym, widać było również finansowe zaangażowanie partnerów z obszaru Unii Europejskiej. Wydaje się, że pewna stagnacja nastąpiła w okresie od końca lat dziewięćdziesiątych do około 2007 roku kiedy to uruchomiono środki operacyjne z funduszy unijnych umożliwiające niejako nowe otwarcie na współpracę i pozwalające na wielostronne zaangażowanie podmiotów stosunków transnarodowych uwzględniające również partnerów spoza Unii oraz partnerów z państw kandydujących. Unia Europejska odgrywa zatem wyraźnie rolę stymulującą rozwój takiej współpracy i umożliwia realizację projektów mających wymierne korzyści dla współpracujących stron. W latach 2007-2013 współpraca o charakterze transgranicznym jest związana z wprowadzeniem trzeciego celu polityki spójności

³³ <http://www.promocja.uj.edu.pl/fundusze-stypendialne-uj/krolowa-jadwiga>, [odczyt: 1.12.2014]; niestety brak danych statystycznych.

³⁴ <http://www.twinning.org/uploads/assets/news/Number%20of%20twinning%20in%20Europe%20in%202010.pdf>, [odczyt: 17.11.2014].

Unii Europejskiej – Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT), która dąży do promocji i realizacji projektów o charakterze ponadnarodowym³⁵.

Wspólne, transgraniczne działania dotyczą m.in.:

- wspierania przedsiębiorczości, rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, turystyki, kultury oraz handlu transgranicznego,
- ochrony dóbr naturalnych i dóbr kultury, zapobiegania zagrożeniom przyrodniczym i technologicznym,
- wymiany młodzieży między szkołami,
- poznania obyczajów i kultury krajów sąsiadujących,
- poprawy znajomości języków obcych,
- organizacji szkoleń i konferencji,
- rozwoju i wspólnego wykorzystania infrastruktury, w szczególności w takich dziedzinach, jak ochrona zdrowia, kultura i edukacja,
- integracji społeczności lokalnych poprzez realizację wspólnych działań dotyczących rynku pracy, rozwoju zasobów ludzkich oraz wspierania sektora badawczo-rozwojowego³⁶.

W latach 2007-2013 na rozwój współpracy terytorialnej z budżetu UE przeznaczono łącznie 7,75 mld euro. Polska alokacja na realizację programów w ramach EWT wyniosła 557,8 mln euro. Dodatkowe 173,3 mln euro przeznaczono na współpracę transgraniczną z państwami nie należącymi do UE w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP)³⁷.

³⁵ W latach wcześniejszych 2000–2006 realizowany był program współpracy międzyregionalnej w ramach Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG III. Głównym celem tej Inicjatywy było wzmocnienie potencjału gospodarczo-społecznego państw UE poprzez wsparcie współpracy transgranicznej, międzyregionalnej i międzynarodowej. W latach 2007-2013 INTERREG stał się jednym z celów polityki spójności (cel 3 – Europejska Współpraca Terytorialna). Zob.: S. Naruszewicz, *Polityka spójności Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2004, s. 318.

³⁶ W. Kosiedowski, B. Słowińska, *Położenie przygraniczne jako szansa rozwoju północno-wschodniej Polski w warunkach integracji europejskiej (w świetle badań ankietowych)*, w: *Samorząd terytorialny w Polsce. Szanse rozwoju regionalnego i lokalnego w warunkach Unii Europejskiej*, red. Z. Strzelecki, Warszawa 2008, s. 363 – 366; *Programy współpracy transgranicznej*, <http://www.interreg.gov.pl/20072013/EWT/transgraniczne/>, [odczyt: 12.02.2013].

³⁷ Unijna Polityka Sąsiedztwa obejmuje: Algierię, Armenię, Azerbejdżan, Białoruś, Egipt, Gruzję, Izrael, Jordanię, Liban, Libię, Maroko, Mołdawię, Palestynę, Syrię, Tunezję, Ukrainę. Rosja jest związana z Unią Europejską umową o partnerstwie strategicznym. W ramach rozwiązań dotyczących funduszy strukturalnych w latach 2007-2013, wprowadzono rozporządzenie 1082/2006 ustanawiające nowy instrument prawny w zakresie współpracy terytorialnej: Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej (EUWT). Rozporządzenie WE nr 1082/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej ma charakter aktu wiążącego i bezpośrednio obowiązującego. Rozporządzenie (WE) nr 1082/2006 Par-

Najpopularniejszym rodzajem aktywności na poziomie międzynarodowym są oficjalne wizyty przedstawicieli władz lokalnych (93%), współpraca szkół i innych placówek oświatowych (84%), wspólne projekty (60%), wydarzenia sportowe (59%) i wymiana mieszkańców (48%)³⁸. Rozwijana jest w ten sposób tak zwana paradyplomacja, czyli inaczej dyplomacja oddolna³⁹.

Rozwój projektów realizowanych na poziomie samorządów terytorialnych związanych z wymianą młodzieży był często połączony z unijnymi programami takimi jak program *Europa dla Obywateli* na lata 2007-2013 czy realizowanym w ramach programu *Uczenia się przez całe życie* oraz programem *Comenius*. Niewątpliwie związane jest to z możliwościami pozyskania dofinansowania na zorganizowanie i przeprowadzenie takiej wymiany.

3.1. Europa dla Obywateli

Europa dla obywateli to program UE realizowany w latach 2007-2013 i przedłużony na kolejne lata. Polska i Węgry obok Francji, Włoch, Niemiec były państwami, z których pochodziło najwięcej wniosków⁴⁰. W programie około 1000 wniosków pochodziło z Polski. Do realizacji zostało skierowanych 418 projektów, najwięcej wniosków było związanych z działaniem 1.1. – Spotkania mieszkańców miast partnerskich⁴¹. W tych ramach złożono ponad 700 wniosków z których zrealizowano 340 projektów. Na całkowitą realizację tego programu Unia przeznaczyła 215 mln euro, natomiast w projektach, które zostały dzięki niemu sfinansowane uczestniczyło ponad 5,5 miliona osób⁴².

lamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie europejskiego ugrupowania współpracy terytorialnej (EUWT), Dz.U. Unii Europejskiej L 210/19, art. 16.

³⁸ A. Fuksiewicz, A. Łada, Ł. Wenerski, *Współpraca zagraniczna polskich samorządów. Wnioski z badań*, Warszawa 2012, s. 5, <http://polityka-zagraniczna-samorzad.info/wp-content/uploads/2013/09/wzs-isp1.pdf>, [odczyt: 28.11.2014].

³⁹ Więcej na ten temat: S. Malarski, *Formy i środki prawne współpracy zagranicznej społeczności lokalnych i samorządów terytorialnych*, „Śląsk Opolski”, 2001 nr 2(44); H. Dumala, *Rodzaje i formy struktur współpracy międzyterytorialnej w Europie w: Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno- przestrzennych. Europa bez granic – nowa jakość przestrzeni*, red. S. Dołzbłasz, A. Raczyk, Wrocław 2008, s. 167 – 173.

⁴⁰ *Obywatele w działaniu. Efekty programu „Europa dla Obywateli w latach 2007-2013*, s. 11, Warszawa 2013, http://europadlaobywateli.pl/images/stories/docpdf/20140504_publicacja_edo.pdf, [odczyt: 2.12.2014].

⁴¹ W ramach 2 działania zaakceptowano 25 projektów, a w ramach 4 działania 20 projektów. Tamże, s. 11.

⁴² W związku z zakończeniem edycji 2007-2013 Komisja Europejska wydała broszurę *Korzyści dla obywateli. 25 przykładów związanych z programem „Europa dla obywateli”*, w której opisano najciekawsze projekty zrealizowane w ramach programu,

Tabela nr 3. Stosunek liczby zaakceptowanych wniosków do liczby złożonych aplikacji wśród państw, z których pochodzi największa liczba dofinansowanych projektów.

Państwo	Liczba złożonych wniosków	Liczba wniosków zaakceptowanych do realizacji	Stosunek liczby zaakceptowanych do liczby złożonych
Polska	217	112	51,61%
Węgry	336	161	47,92%
Włochy	369	166	44,99%
Niemcy	509	203	39,88%
Francja	561	221	39,39%

Źródło: *Obywatele w działaniu. Efekty programu „Europa dla Obywateli w latach 2007-2013*, Warszawa 2013, s. 12, http://europadlaobywateli.pl/images/stories/docpdf/20140504_publicacja_edo.pdf, [odczyt: 2.12.2015].

Jako cele szczegółowe programu realizowane na poziomie ponadnarodowym należy wymienić:

- zbliżanie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości, wyciągania wniosków z historii i budowania przyszłości;
- wspieranie działań, debat i refleksji związanych z obywatelstwem europejskim i demokracją, wspólnymi wartościami, wspólną historią i kulturą poprzez współpracę w ramach organizacji społeczeństwa obywatelskiego na szczeblu europejskim;
- przybliżanie Europy jej obywatelom poprzez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej przeszłości;
- zachęcanie obywateli i organizacji społeczeństwa obywatelskiego z państw uczestniczących do wzajemnych kontaktów umacniających dialog międzykulturowy oraz eksponujących zarówno różnorodność, jak i jedność Europy; należy położyć szczególny nacisk na zacieśnianie więzi między obywatelami państw członkowskich Unii Europejskiej w składzie z 30 kwietnia 2004 roku i państw członkowskich, które przystąpiły do UE po tej dacie⁴³.

<http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/documents/publications/EC3112681PLC.pdf>, [odczyt: 4.02.2016].

⁴³ *Program Europa dla obywateli 2007-2013. Przewodnik programowy. Wersja ważna od marca 2011 r.*, s. 5, http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/programme/documents/2011/programme_guide_pl.pdf, [odczyt: 29.11.2015].

Program realizowany jest w formule tak zwanych „działań”:

- Działanie 1: Aktywne obywatelstwo europejskie (spotkania mieszkańców miast partnerskich, sieci miast partnerskich, projekty obywatelskie, środki wsparcia);
- Działanie 2: Aktywne społeczeństwo obywatelskie w Europie (wsparcie dla projektów inicjowanych przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego i wsparcie strukturalne dla organizacji badających i analizujących porządek publiczny oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego);
- Działanie 3: Razem dla Europy (wydarzenia medialne, badania oraz narzędzia informowania i rozpowszechniania informacji);
- Działanie 4: Aktywna pamięć europejska⁴⁴.

Instytucjami odpowiedzialnymi za realizację programu są Komisja Europejska, Agencja Wykonawcza ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego, państwa członkowskie i uczestniczące poprzez Punkty Kontaktowe Programu „Europa dla Obywateli”. Skierowany jest do władz i organizacji lokalnych, organizacji badających europejski porządek publiczny (zespoły ekspertów), grup obywateli, organizacji społeczeństwa obywatelskiego, organizacji pozarządowe, związków zawodowych, instytucji edukacyjnych, organizacji skupiających wolontariuszy, organizacji działających w dziedzinie sportu amatorskiego, państw członkowskich oraz Macedonii, Albanii, Czarnogóry, Serbii, Bośni i Hercegowiny. W roku 2014 priorytetami były następujące cele: Pamięć o przeszłości Europy i Zaangażowanie demokratyczne i aktywność obywatelska⁴⁵.

Aktywność państw Europy Środkowo-Wschodniej w omawianym programie jest znacząca. Udział szkół na wszystkich poziomach nauczania w rozwoju współpracy samorządów terytorialnych często stanowi najbardziej widoczny w społecznościach lokalnych przejaw tej współpracy. Nawet, jeśli nie przekłada się na rozwój związków o charakterze gospodarczym, to niewątpliwie pozwala na budowanie nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego. Należy zwrócić również uwagę na aspekt rozbudowy współpracy i wymiany z państwami Europy Wschodniej, niejako państwa grupy Wyszehradzkiej pełnią tę samą „misję” uczenia demokracji jaką w okresie przedakcesyjnym pełniły miasta partnerskie państw Unii Europejskiej.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Szczególnie upamiętnione są stulecie wybuchu pierwszej wojny światowej, 25 rocznica obalenia muru berlińskiego, a także dziesięciolecie rozszerzenia Unii Europejskiej o państwa Europy Środkowo-Wschodniej; http://www.europadlaobywateli.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=539&Itemid=167, [odczyt: 12.11.2015].

3.2. Program Comenius

Program Comenius jest programem wdrożonym w 1995 roku. Wcześniej, przez trzy lata prowadzono z sukcesem pilotażowy program wielostronnej współpracy szkół i postanowiono rozwijać takie działania na szerszą skalę. Od 2007 roku Comenius był jednym z czterech sektorowych programów realizowanych w ramach programu *Uczenie się przez całe życie*, zaś od 1 stycznia 2014 roku wchodzi do programu Erasmus+. Program Comenius zarządzany przez Fundację Rozwoju Systemu Edukacji jest jednym z najpopularniejszych w obszarze edukacji szkolnej. W 2009 roku szacowano, że do końca 2013 roku działaniami tego programu miało być objętych 3 miliony dzieci i młodzieży⁴⁶. W ramach programu uczniowie, nauczyciele oraz kadra zarządzająca może brać udział w następujących akcjach: Partnerskie Projekty Szkół, Partnerskie Projekty Regio, Wyjazdy Indywidualne Uczniów, Wizyty Przygotowawcze i Seminaria Kontaktowe, Mobilność Szkolnej Kadry Edukacyjnej oraz Asystentura Comeniusa⁴⁷. Program Comenius jest skierowany do osób i instytucji działających w obszarze edukacji szkolnej, ze szczególnym uwzględnieniem:

- uczniów korzystających z edukacji szkolnej do momentu uzyskania wykształcenia średniego;
- szkół określonych przez państwa członkowskie;
- nauczycieli i pozostałego personelu tych szkół;
- stowarzyszeń, organizacji non profit, organizacji pozarządowych i przedstawicieli podmiotów związanych z oświatą szkolną;
- osób oraz podmiotów odpowiedzialnych za organizację i realizację oświaty i edukację na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym;
- ośrodków badawczych i podmiotów zajmujących się kwestiami uczenia się przez całe życie;
- podmiotów oferujących usługi w zakresie doradztwa zawodowego i poradnictwa, związane z jakimkolwiek aspektem uczenia się przez całe życie⁴⁸.

Jako cele szczegółowe Programu Comenius można wymienić:

- rozwijanie wśród młodzieży i kadry nauczycielskiej wiedzy o różnorodności kultur i języków europejskich oraz zrozumienia jej wartości;
- pomaganie młodym ludziom w nabyciu podstawowych umiejętności i kompetencji życiowych niezbędnych dla rozwoju osobistego, przyszłego zatrudnienia i aktywnego obywatelstwa europejskiego⁴⁹.

⁴⁶ *Z Comeniusem dookoła Europy w ramach europejskiego programu edukacyjnego „Uczenie się przez całe życie”*, red. A. Fijałkowska, J. Płachecka, Warszawa 2009, s. 6.

⁴⁷ Przykładowe projekty zostały przedstawione w pracy *Z Comeniusem dookoła Europy..* oraz w pracy *Comenius School Education. Mobility creates opportuniti. European success stories*, Luxemburg 2008.

⁴⁸ <http://www.comenius.org.pl/menu-glowne/o-programie>, [odczyt: 1.12.2015].

⁴⁹ Tamże.

Wśród celów operacyjnych Programu Comenius należy wskazać na działania dążące do:

- poprawy pod względem jakościowym i ilościowym mobilności, w której uczestniczą uczniowie i kadra nauczycielska z różnych państw członkowskich;
- poprawy pod względem jakościowym i ilościowym partnerstw pomiędzy szkołami z różnych państw członkowskich;
- zachęcania do nauki nowożytnych języków obcych;
- wspierania tworzenia innowacyjnych i opartych na TIK treści, usług, metodologii uczenia oraz praktyk w zakresie uczenia się przez całe życie;
- wzmacniania jakości i wymiaru europejskiego kształcenia nauczycieli;
- wspierania poprawy metod dydaktycznych i zarządzania⁵⁰.

Wśród działań mających wspierać program Comenius pierwszoplanowe są:

a. Mobilność obejmująca:

- wymianę uczniów i kadry;
- mobilność w szkołach dla uczniów oraz staże w szkołach lub przedsiębiorstwach dla kadry nauczycielskiej;
- uczestnictwo w szkoleniach dla nauczycieli i pozostałej kadry nauczycielskiej;
- wizyty studyjne i przygotowawcze w ramach działań związanych z mobilnością, partnerstwem, projektami lub sieciami (również seminaria kontaktowe);
- praktyki dla nauczycieli i przyszłych nauczycieli;

b. Tworzenie partnerstw:

- pomiędzy szkołami w celu rozwijania wspólnych projektów oświatowych dla uczniów i ich nauczycieli;
- pomiędzy instytucjami pełniącymi rolę lokalnej lub regionalnej władzy oświatowej w celu wzmacniania europejskiego wymiaru w edukacji, realizacji celów programu Comenius, rozwijania struktur współpracy międzynarodowej, w tym przygranicznej a w konsekwencji wzbogacenia oferty edukacyjnej dla uczniów (Comenius Regio od 2009 roku)⁵¹.

W programie Comenius uczestniczy 28 państw członkowskich Unii Europejskiej, państwa EFTA/EOG: Islandia, Liechtenstein, Norwegia, Turcja oraz Szwajcaria⁵². Wśród państw Grupy Wyszehradzkiej, jak wskazują statystyki, jest on również niezwykle popularny, a w połączeniu z działaniami związanymi ze współpracą

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże. Por. również: <http://www.comenius.org.pl/aktualnosci-programowe/raport-dotyczacy-aktywnosci-beneficjentow-programu-comenius>, [odezbyt: 1.12.2015].

⁵² Tamże.

na poziomie samorządów terytorialnych, daje zadowalające efekty, jeśli chodzi o kształtowanie nowych kompetencji u uczniów.

Tabela nr 4. Projekty partnerskie według edycji (wszystkie uczestniczące państwa)⁵³.

Edycja	Wyjazdy uczniów/studentów	Wyjazdy nauczycieli/personelu Ogólna liczba wyjazdów	Ogólna liczba wyjazdów
2008	5629	5184/10813	10813
2010	7399	6179/13578	13578
2009	6221	5481/11702	11702

Źródło: <http://pl.statisticsforall.eu/maps-partnerships-destinations-comenius.php>, [odczyt: 1.12.2015].

Tabela nr 5. Projekty partnerskie – Mobilności w państwach Grupy Wyszehradzkiej.

Państwo	Edycja 2008	Edycja 2009	Edycja 2010
Republika Czeska	616	457	667
Węgry	328	615	490
Słowacja	433	301	561

Źródło: <http://pl.statisticsforall.eu/maps-partnerships-destinations-comenius.php>, [odczyt: 1.12.2015].

W ramach programu Comenius zrealizowano wiele przedsięwzięć wzmacniających współpracę na poziomie regionów i społeczności lokalnych. Dzięki funduszom europejskim możliwe jest realizowanie nowatorskich projektów edukacyjnych które wzbogacają umiejętności i kompetencje uczniów. Doświadczenia uzyskane przy realizacji takich wydarzeń dają szansę na rozwój szerszych zainteresowań i perspektyw umiejętności poruszania się we współczesnym świecie.

Warto na koniec wspomnieć o innych inicjatywach wpisujących się w omawianą tematykę. I tak Europejska Fundacja Młodzieży (European Youth Foundation, EYF) która została powołana przez Radę Europy. Jej celem jest stymulować współpracę pomiędzy młodzieżą w Europie poprzez udzielanie wsparcia finansowego działaniom młodzieżowym poprzez wsparcie dla organizacji pozarządowych (NGO), ich sieci lub inne NGO działające na rzecz młodzieży w dziedzinach istotnych z punktu widzenia polityki młodzieżowej Rady Europy⁵⁴. Inną inicjatywą jest Europejski Parlament Młodzieży (EYP), który został powołany w 1987 roku. EYP promuje wymiar europejski w edukacji oraz umożliwia uczniom szkół średnich uczestnictwo w praktycznych i wartościowych doświadczeniach edukacyjnych. Nad Europejskim

⁵³ Dane z lat 2001-2006 można uzyskać w publikacji: *Comenius School Education...*, s. 6.

⁵⁴ <http://www.coe.int/en/web/european-youth-foundation/deadlines>, [odczyt: 12.02.2016].

Parlamentem Młodzieżowym kontrolę ma Fundacja Heinza-Schwarzkopfa „Młoda Europa”, która koordynuje działania międzynarodowe parlamentu i zarządza jego działalnością⁵⁵. Również w celu wzmocnienia programów wymiany młodzieży Międzynarodowy Związek Kolei i Rada Europy utworzyły wspólnie Fundusz Solidarności na rzecz Mobilności Młodzieży. Jego celem jest wspieranie projektów o charakterze edukacyjnym związanych z wyjazdami grup młodzieży (co najmniej 10 osób) określonej w dokumentach statutowych jako defaworyzowana⁵⁶.

Steven Vertovec zwrócił również uwagę na istnienie pewnej „kulturowej kompetencji”, czyli mniejszych lub większych umiejętności poruszania się w nowych systemach kulturowych. Posiadanie takich kompetencji w sytuacji wielokulturowej Europy jest współcześnie niezwykle ważnym elementem rozwoju społecznego. Mobilność, możliwość uczestniczenia w programach wymiany, edukacja międzykulturowa powinny stwarzać takie perspektywy, aby kompetencje te rozwijały się zarówno u społeczeństw przyjmujących, jak i przybyszy⁵⁷.

Czynnikiem który niejako mimochodem kształtuje takie kompetencje jest kultura masowa oraz uczestnictwo w społeczeństwie informacyjnym. „Zbierane” w ten sposób doświadczenia kontaktów z „obcym” niezależnie od poziomu tych interakcji powodują w sposób naturalny nabywanie wiedzy, umiejętności i pewnego „obycia” z potencjalnie nowymi zjawiskami. Drugim niezwykle ważnym, kształtującym takie kompetencje jest zapewne aktywne uczestnictwo w programach wymiany młodzieży i studentów. Państwa grupy Wyszehradzkiej „odrabiają” swoje lekcje bardzo szybko i jak wskazują przedstawione przykłady potrafią wyciągać wnioski które przynoszą wielowymiarowe korzyści młodym ludziom, ucząc ich języka, kompetencji międzykulturowych, aktywizując ich oraz rozwijając kreatywność i przedsiębiorczość.

⁵⁵ <http://eyppoland.com/pl/>, [odczyt: 23.03.2016].

⁵⁶ Pod tym pojęciem autorzy projektu rozumieją: „– młodzież z krajów lub regionów zapóźnionych ekonomicznie lub znajdujących się w sytuacji recesji powodującej wysokie bezrobocie; – osoby, które nie miały okazji skorzystać z pełnego programu edukacyjnego lub nauczania dodatkowego, które mają znikomą znajomość języków obcych i które borykają się z problemami finansowymi; – młodych praktykantów, którzy mają zamiar podjąć zawód handlowy lub rzemieślniczy, lecz nie posiadają wystarczających środków finansowych, aby pokryć wydatki związane z podróżą do miejsca, w którym odbywa się ich projekt szkoleniowy”; <http://www.eurodesk.pl/nasza-baza/grant/PL0010000397>, [odczyt: 28.11.2015].

⁵⁷ S. Vertovec, *Transnarodowość*, Kraków 2012, s. 77 – 78; por.: U. Hannerz, *Cosmopolitans and Locals in World Culture*, w: *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*, red. M. Featherstone, London 1990, s. 239.

Bibliografia:

- *Comenius School Education. Mobility creates opportunities. European success stories*, Luxemburg 2008.
- *Erasmus w Polsce, Polska w Erasmusie*, red. M. Członkowska-Naumiuk, A. Samel, Warszawa 2012.
- Fuksiewicz A., Łada A., Wenerski Ł., *Współpraca zagraniczna polskich samorządów. Wnioski z badań*, Warszawa 2012.
- Gońda M., *Cudzoziemcy polskiego pochodzenia podejmujący studia w Polsce. „Powrót do macierzy” czy pragmatyczny wybór*, Warszawa 2012.
- Gorbaniuk O., Gorbaniuk J., *Świadomość narodowa młodzieży polskiego pochodzenia z byłego ZSRR studiującej w Polsce*, Lublin 2002.
- Hannerz U., *Cosmopolitans and Locals in World Culture*, w: *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*, red. M. Featherstone, London 1990.
- Kosiedowski W., Słowińska B., *Położenie przygraniczne jako szansa rozwoju północno-wschodniej Polski w warunkach integracji europejskiej (w świetle badań ankietowych)*, w: *Samorząd terytorialny w Polsce. Szanse rozwoju regionalnego i lokalnego w warunkach Unii Europejskiej*, red. Z. Strzelecki, Warszawa 2008.
- *Mniejszość polska na rozdrożu. Studenci i absolwenci uczelni polskich pochodzący z Litwy, Białorusi i Ukrainy*, red. R. Wyszyński, Warszawa 2005.
- Naruszewicz S., *Polityka spójności Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2004.
- Nowicka E., Łobodziński S., *Gość w dom. Studenci z krajów Trzeciego w Polsce*, Warszawa 1993.
- Węgrzyn-Odzioba L., *Nowa wielokulturowość w państwach Europy Środkowo-Wschodniej jako wyzwanie dla edukacji międzykulturowej (na przykładzie Polski)*, w: *Europa Środkowa i Wschodnia w procesie transformacji i integracji. Wymiar społeczny*, red. H. Chałupczak, M. Pietraś, E. Pogorzała, Zamość 2013.
- Węgrzyn-Odzioba L., *Współpraca partnerska miast i gmin. Świdnik-Aalten-Svidnik*, w: *Miasta, aglomeracje, metropolie w nurcie globalnych przemian*, red. K. Kuć- Czajkowska, M. Sidor, Lublin 2014.
- Zarzycka G., *Dyskurs prasowy o cudzoziemcach. Na podstawie tekstów o łódzkiej Wieży Babel i osobach czarnoskórych*, Łódź 2006.
- Żołędowski C., *Studenci zagraniczni w Polsce. Motywy przyjazdu, ocena pobytu, plany na przyszłość*, Warszawa 2010.
- Vertvec S., *Transnarodowość*, Kraków 2012.
- *Z Comeniusem dookoła Europy w ramach europejskiego programu edukacyjnego „Uczenie się przez całe życie”*, red. A. Fijałkowska, J. Płachecka, Warszawa 2009.